

Sporen van kloosters in de binnenstad (II)

In deze aflevering vervolgen we de wandeling door straten in de Bossche binnenstad die samenhangen met kloosters. De eerste aflevering verscheen in het vorige nummer van Bossche Bladen.

Een zijstraat van de Hinthamerstraat, aan de noordkant, heet *Zusters van Orthenpoort*. De naam herinnert aan een huis van zogeheten Zusters van het Gemene (gemeenschappelijke) Leven. Ze waren geen eigenlijke kloosterlingen, maar leefden en werkten op kloosterlijke wijze samen. Deze groepering is voortgekomen uit de Moderne Devotie, een godsdienstige beweging van Nederlandse bodem die de Kerk geestelijk wilde vernieuwen en inspireren; Geert Groote (1340-1384) is de bekendste naam die hieraan is verbonden. De zusters hadden met de plaats Orthen niets anders te maken dan dat ze zich, in of tegen 1423, in Den Bosch konden vestigen dankzij een rijke nalatenschap van een zekere Jan van Orthen. Hun klooster lag noordelijk van de Hinthamerstraat, over de Dieze. Toen later hun kloostercomplex werd afgebroken, bleef het poortgebouw staan. Wegens bouwvalligheid is dit rond het midden van de twintigste eeuw vervangen door een nieuw gebouw, dat enigszins lijkt op het oude. Naast het klooster van de zusters was er vanaf 1424 ook een gemeenschap van Broeders van het Gemene Leven ontstaan. Een deel van hun klooster heette het Rijke Fratershuis, omdat de broeders daar scholieren

huisvestten uit gegoede gezinnen. De zusters hadden samen met een ander Broederhuis aldaar één kerk.¹

Vanuit de Hinthamerstraat bereik je via de Mgr. Prinsenstraat de *Bethaniestraat*. In 1459 kocht een groep Zusters van het Gemene Leven een al bestaand kloostergebouw op de Windmolenberg en vestigde zich daar. Het klooster heette Bethanië, naar het Bethanië (Hebreeuws voor 'huis van de arme') dat in het Nieuwe Testament genoemd wordt als de woonplaats van Lazarus en zijn zusters Martha en Maria, bij Jeruzalem. Enkele jaren na hun vestiging op de Windmolenberg vershoten de zusters van kleur en werden ze Reguliere Kanunnikessen van Sint Augustinus. De Windmolenberg was groot genoeg voor nog een klooster: Baseldonk, genoemd naar Winaldus van Basel, stichter van dit convent, dat tot 1543 buiten de wallen

van de stad, aan de weg naar Den Dungen, gehuisvest was. De paters van dit klooster waren Wilhelmiten, een nu niet meer bestaande orde, in de twaalfde eeuw gesticht, die de regel van de H. Benedictus volgde. De monniken van dit klooster bleef men Baselaars noemen, waaraan nu nog de *Baselaarsstraat* – evenals trouwens het Bastion Baselaar en het Baselaarspark – herinnert.

De naam van de *Clarastraat* verwijst naar het vroegere klooster van de Clarissen aan de Hinthamerstraat, tussen de Clarastraat en de Geerlingsebrug. De Clarissenorde, gesticht in 1212, is genoemd naar Sint Clara van Assisi, volgelinge en vriendin van Franciscus. Het is in principe een strenge

Zusters van Orthenpoort met Binnendieze, gezien in de richting van de Schilderstraat. Prentbriefkaart uit ca. 1910. (Stadsarchief)

Bebouwing aan het Sint-Jacobskerkhof, nu Bethaniestraat ca. 1930 kort voor de afbraak. Hier bevonden zich toen nog restanten van het voormalige Bethaniëklooster. De foto is genomen ongeveer vanaf de ingang van de oude Sint-Jacob (nu BAM). (Foto: Stadsarchief, collectie Mosmans)

beschouwende orde die in armoede leefde, maar het Bossche klooster behoorde tot een relatief minder strenge tak, de zogenaamde Rijke Claren. Zoals meer kloosters dankte het Bossche Clarissenklooster, betrokken in 1359, zijn ontstaan aan een rijke nalatenschap.

Een zijstraatje van de Sint Jorisstraat is het *Kruisbroedersstraatje*, dat uitkomt in de *Kruisbroedershof*. Deze straatnamen hebben te maken met het klooster van de Kruisbroeders – tegenwoordig meestal Kruisheren genoemd – dat hier in 1470 opgericht werd. De orde van de Kruisheren is in 1211 gesticht door een Luikse kanunnik. Zij volgde de regel van Sint Augustinus en hun voor-

naamste taak was het koorgebed. Daarnaast besteedden de Bossche Kruisbroeders veel tijd aan het bestuderen en kopiëren van boeken. Hun kerk had Catharina van Alexandrië als patrones, zoals de huidige kerk nog steeds. Deze kerk werd in 1569 tevens kerk van een nieuwe parochie, met eigen priesters. Het gotische koor van de huidige kerk is een restant van de middeleeuwse kerk.²

Het *Oud Bogardenstraatje*, een zijstraat van de Verwersstraat, naast en achter het Noordbrabants Museum, is genoemd naar het klooster van de Bogarden, een soort mannelijke begijnen. Het stond op de plaats van het huidige museum, van 1309 tot 1600.³ Den Bosch heeft, tenslotte, ook een *Bernestraat*. De kloosterlingen van de Premonstratenzer abdij van Berne bij Heusden – tegenwoordig gevestigd in Heeswijk – trokken zich na de verwoesting van hun abdij in 1579 terug in hun refugiehuis in de Sint Jorisstraat. Ze kochten echter in 1623 het Rijke Fratershuis aan de Hinthamer-

straat. Hier hebben de witheren (zo genoemd naar hun witte habijt) van Berne maar kort verbleven: tot de inname van 's-Hertogenbosch in 1629. De Bernestraat ligt aan de overkant van de Zuid-Willemsvaart, niet ver van deze laatste Berne-vestiging in Den Bosch. De inname van Den Bosch markeert het einde, of het begin van het einde, van bijna alle hierboven genoemde kloosters: de mannen moesten meteen de stad verlaten, de vrouwen mochten geen nieuwe zusters meer aannemen.

Noten

- ¹ Zie de in noot 1 van de vorige aflevering genoemde bijdrage van Jozef Hoekx in *Bossche Bouwstenen* vi en ook P.Th.J. Kuijer, 's-Hertogenbosch. *Stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629* (Zwolle/ 's-Hertogenbosch 2000) 177.
- ² Zie H. Boekwijt en R. Glaudemans, 'De Sint-Cathrien te 's-Hertogenbosch', in: *Brabants heem* 49 (1997) 91-101.
- ³ Zie mijn stukje 'Beurdsstraat, Oud Bogardenstraatje en Paradijsstraatje', in: *Bossche bladen* 7 (2005) 138-139.